

PORODICA U JEVREJSKOM PRAVU

Sažetak: S obzirom na izuzetno jak značaj porodice i porodičnih odnosa u okviru svake od monoteističkih religija, u radu će se akcenat staviti na pojam porodice u okviru najstarije monoteističke religije, odnosno religijskog prava, a to je jevrejsko pravo.

Metodom analize, komparacije i dogmatske metode ukazaće se na specifičnosti braka sa posebnim osvrtom na institut roditeljstva u jevrejskom pravu. Nadalje, rad se bavi pitanjem strukture bračne zajednice u judaizmu i načinom na koji se ona formira, obavezama bračnih partnera, pitanjem da li je moguće razvesti nefunkcionalnu bračnu zajednicu, te implikacijama rješenja sadržanih u pravnim izvorima koji regulišu ta pitanja.

Radom se nastoji potvrditi postavka da je institut porodice u jevrejskom pravu okosnica judaizma, regulisan kako normativno tako i pravilima običajnog prava.

Gljučne riječi: jevrejsko pravo, porodica, judaizam, nekonvencionalni oblici porodice

1. Uvod

U bosanskohercegovačkoj historiji Jevreji se javljaju od prve polovine XVI stoljeća i od tada su sastavni dio društvenog života tadašnje Bosne u okviru Osmanskog carstva. Tako, 1565. godine u Sarajevu osnivaju sefardsku jevrejsku općinu¹ i organizuju život u novoj sredini. Zbog zajedničkog života bez nasilništva i agresije sa pripadnicima drugih religija i zbog toga što je „Bosna bila rasadište rabina i hahama koja je već stoljećima davala rabine cijeloj Evropi“² Sarajevo nosi i počasni naziv koji su mu Jevreji dali, a to je *Jerušalajim ketana* (Mali Jeruzalem).

Sa svojim dolaskom Jevreji donose i svoje jevrejsko pravo koje u Osmanskoj carevini biva štovano u okviru poznatog milet sistema.³ Osnovni izvori jevrejskog vjerovanja je Tora, koja u prijevodu s hebrejskog jezika znači „učenje“, a u širem smislu „zakon“. Tora, u suštini, predstavlja petoknjižje Starog zavjeta kog čine:

1. Knjiga postanka (opis postanka svijeta),

1 Imamović M., *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo, 2001, 128.

2 Nezirović M., *Mjesto Bosanske Sefardske Zajednice u Sefardskim Zajednicama Europe*, Sefard 92, 13-31, Web stranica „La Benevolencia“ (<https://www.jews.ba/>), <https://www.jews.ba/post/21/Mjesto-Bosanske-Sefardske-Zajednice-u-Sefardskim-Zajednicama-Europe> (19. 9. 2022.)

3 Milet sistem označava sistem zaštićenih (religijskih) manjina u Osmanskom carstvu. Osnovni uslov za sticanje statusa zaštićene manjine je da to nemuslimansko stanovništvo pripada narodu „knjige“, odnosno da im je data/spuštena Božija objava. Jevreji su ispunjavali taj uslov i tako su imali status zaštićene manjine.

2. Knjiga izlaska (period egipatskog ropstva, izlazak po Mojsijom i dobivene zapovijedi),
3. Levitski zakonik (zakon svećenika sa propisima o službi, dužnostima i praznicima),
4. Knjiga brojeva (opis jevrejskog lutanja po pustinji) i
5. Ponovljeni zakon (zbirka pravila koja je diktirao Mojsije u svojim govorima).⁴

Osim iz Tore, jevrejsko pravo crpimo još iz Mišne⁵, Talmuda (Jerusalimski i Babilonski)⁶ i iz Gemare.⁷ Jedna od specifičnosti Talmuda jeste da norme koje pronalazimo unutar istog ne sadrže ni zabranu, ni naredbu, niti proglas⁸, nego se obično sastoji iz argumenata, razloga za neki stav.⁹ Osnov jevrejskog prava, po kom se Jevreji trebaju voditi i ponašati su Božije zapovijedi koje su spuštene na Sinaju (Sinajskoj gori) i kojih ima deset. Deset Božijih zapovijedi označava se još i terminom Dekalog. U okviru Dekaloga vidljive su zapovijedi koje se direktno odnose na porodični život Jevreja, o kojima će biti više riječi u nastavku.

Prije nego što ukažemo na norme jevrejskog prava koje se tiču porodice i porodičnog života, napomenut ćemo da autor „Levi-Štros ističe da se porodica može posmatrati „vertikalno“ kao osnovna ćelija društva i tada se odnos između roditelja i djece nalazi u centru pažnje, ili „horizontalno“ kao povezivanje dvije porodice (iz kojih potiču mladoženja i mlada) da bi nastala nova, treća porodica).“¹⁰

Bez obzira da li porodicu posmatramo „vertikalno“ ili „horizontalno“, osnova jevrejskog društva je porodica u kojoj je od pradavnih vremena bila micva¹¹ poštivanje roditelja, dužnost roditelja da stvaraju potomstvo, da djetetu daju odgovarajuće vjersko obrazovanje i da ga nauče čuvanju porodičnog imena.¹²

4 Drino Dž., Komparativna pravna historija, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2017, 59.

5 Mišna ili „druga Tora“ predstavlja običajnopravna pravila koji se bave desetinom, praznicima, bračnim pravom, krivičnim postupkom, te obredima. *Ibid.*

6 I Jerusalimski i Babilonski Talmud predstavljaju komentar Mišne. Talmud je obavezujući samo za Jevreje, jer njegovo nastajanje predstavlja splet historijskih okolnosti i potrebe očuvanja jevrejske religije i tradicije. *Ibid.*, 60.

7 Gemara je komentar koji se sastoji od detaljne analize riječi i rečenica Mišne uz izlaganja svih mogućih tumačenja. *Ibid.*, 59.

8 Stanojević O.; Stanković E., *Savremeni pravni sistemi*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu – Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2010, 92.

9 Pravna norma ponekad ima ovakav oblik: „Ovo je dobro, a ovo nije“. *Ibid.*

10 Avramović S.; Stanimirović V., *Uporedna pravna tradicija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2011, 41.

11 Na hebrejskom vrlo kratka riječ micva - označava osnovnu Božju zapovijed. Samokovlija S., Židovi u BiH, Judaizam, Micve, Običaji, Web stranica „La Benevolencia“ (<https://www.jews.ba/>), <https://www.jews.ba/post/88/%C5%BDidovi-u-BiH,-Judaizam,-Micve,-Obi%C4%8Daji> (19. 9. 2022.)

12 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1993, 93. Knjiga dostupna online na linku:

https://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/bitstream/handle/123456789/1334/VerberUvodUjevrejskuVeruOCR.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR3YARSHf-eFvObHkimK1q0_ZoNckl3PzyNihF-hhAOamIejdA7Gal5djJc (18. 9. 2022.)

2. Brak u jevrejskoj zajednici i jevrejskom pravu

Kako navodi autorica Deretić, zaključenje braka kod Jevreja bila je primarna obaveza koja je u skladu s predanjem da je poslije stvaranja svijeta najvažniji zadatak Svevišnjeg bio zaključenje brakova između ljudi.¹³ Svaki odrasli muškarac je u obavezi da se oženi i da ostvari potomstvo, dok je neudata djevojka predstavljala nesreću za porodicu.¹⁴ Jevrejski brak podrazumijeva brak između muškarca i žene koji su potomci majke jevrejke, jer se u judaizmu pripadnost preuzima od majke, a ne od oca.

Obaveznost braka proizlazi kao rezultat svojevrsne legalizacije spolnih odnosa, koji su u judaizmu shvaćeni kao prirodan i sastavni dio ljudskog bića i života, za razliku od kršćanstva. U kršćanstvu seksualnost ima karakter poroka kao posljedica prvog grijeha Adamovog, dok u judaizmu seksualnost ima obilježje grijeha onda kada je upražnjavana u vezi koja je običajno i društveno neprihvatljiva.

Primjer takve veze je svakako homoseksualna veza, koja je bila strogo zabranjena još od starozavjetne epohe.¹⁵ „Ovakve zabrane protezale su se i na određene postupke koji ne spadaju u seksualnu nastranost, ali narušavaju prirodan tok u izražavanju i zadovoljavanju intimnih potreba.“¹⁶ Kao naprimjer: prekidanje spolnog odnosa u svrhu kontracepcije i muška apstinencija. Svakako, jevrejsko pravo poznaje i bračne prepreke zbog kojih se nije mogao sklopiti brak, a to su: krvno srodstvo (zabrana ženidbe sa majkom, kćerkom, unukom, tetkom), širi porodični odnosi (snaha, maćeha, bratova žena), sa nerazvedenom ženom (posebno izraženo u jevrejskom pravu), kao i sa ženinom sestrom (svastikom, šogoricom) sve dok je žena živa, čak i ako je razvedena. Identične bračne zapreke vrijede i za ženu i njezinu udaju.¹⁷

13 Neka je rimska gospođa pitala rabi Josea, sina Halaftina: „Za koliko je dana Sveti, blagoslovljen neka je, stvorio svoj svijet?“ On joj reče: „Za šest dana.“ Ona mu reče: „A što radi otad, pa dosad?“ On joj reče: „Sveti, blagoslovljen neka je, sjedi i sparuje parove: Kćer toga i toga tome i tome.“ Ona mu reče: „I to mu je sav posao? Tako i ja mogu da činim. Koliko robova i koliko robinja imam, za tili čas ih mogu spariti.“ On joj reče: „Ako se to tebi čini lako, Svetom, blagoslovljen neka je, čini se teško, kao rastavljanje Crvenog mora.“ Ona otpusti rabi Josea, sina Halaftina, te on ode.

Što je učinila? Uze tisuću robova i tisuću robinja te ih postoriji u redove i reče im: „Taj i taj će oženiti tu i tu, a ta i ta će se udati za toga i toga.“ Sparila ih je za jednu noć. Sutradan dođoše pred nju – ovaj je ranjen u glavu, ovome je oko povrijeđeno, onome ruka iščašena, ovome noga slomljena.

Ona im reče: „Šta je vama?“ Ovaj reče: „Neću ovu.“ Ova reče: „Neću ovoga.“ Odmah posla po rabi Josea, sina Halaftina i reče mu: „Rabi, istinit je vaš Nauk. Poštovanja dostojan. Sve što mi reče, lijepo mi reče!“ (B'rešit Raba list 68)

14 Deretić N., *Zaključenje braka u pravnoj istoriji*, Pravni fakultet u Novom Sadu – Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad, 2011, 17.

15 Radovanović V., *Muškarac i žena – judaizam i brak*, Životni ciklus - običaji kod Jevreja, Jevrejski istorijski muzej Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd, 2013, 31. Članak dostupan na linku:

<https://jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/bitstream/id/4158/RadovanovicMuskaracIZenaJudaizamOCR.pdf?fbclid=IwAR3YH3yVq78pBUaJ5JVKQSORZgSEWzOX5KQ-g4A5Z6GGZ83uItzLjcF0I-U> (18. 9. 2022.)

16 *Ibid.*

17 *Ibid.*, 32.

U Talmudu je jasno navedeno da se kćer ne smije udavati dok je još mala: „Ne smije čovjek udavati kćer dok je mala, sve dok ne odraste i rekne: Toga i toga hoću.“¹⁸ Što nam pokazuje da judaizam kao takav štiti djevojčice od preuranjenih ili tzv. dječijih brakova. Ipak, smatra se da je brak najbolje sklopiti u ranoj mladosti, u osamnaestoj ili dvadesetoj godini života.¹⁹ Izuzetak postoji onda kada se muškarac obrazuje i posveti nauci, tada može kasnije sklopiti brak.²⁰ S obzirom da govorimo o najstarijoj monoteističkoj religiji, jasno se nameće pitanje postojanja poligamnih brakova, odnosno, višeženstva. Mnogoženstvo je u judaizmu bilo dozvoljeno i muškarac je nakon skapanja braka ostajao pravno neoženjen, ipak početkom XI stoljeću rabi Geršom ben Juda, tadašnji rabin u Mainz-u i duhovni vođa evropskih Jevreja ukida i zabranjuje višeženstvo, koje inače u praksi nije bilo tako jako zastupljeno.²¹ Sklapanje braka u judaizmu možemo podijeliti na tri čina: *šiduhin* - posredovanje, provodažisanje; *kidušin* - vjeridba i *nisuim* - vjenčanje.²² Bračna procedura započinje provodažisanjem, gdje provodažije nazivamo *šadhani* (*šahden*) koji traže mladu ili mladoženju po volji roditelja, a kasnije učestvuju i ugovaranju uslova za brak. Drugi čin u sklapanju braka je vjeridba, koja je specifična za stare narode.

Vjeridbu su činili: preliminarni dogovori između roditelja ili staratelja budućih vjerenika, plaćanje tzv. *mohara* (cijene) i ostalih darova, davanje saglasnosti očeva ili staratelja, određivanje vrijednosti miraza i sama svečanost proglašenja vjeridbe.²³ Nakon tog čina potencijalna mlada postaje vjerena – *arusa*. Do sklapanja braka, odnosno, do vjenčanja nije dolazilo ukoliko bi se zaruke tj. vjeridba raskinula. Vjeridba se mogla raskinuti u sljedećim slučajevima: ako otac vjerenice ne održi obećanje dato na vjeridbi ili ako izostane obećani miraz.²⁴

Ukoliko se zaruke održe, onda se mladenci upućuju na čin vjenčanja. Žena se stječe na tri načina, a ona se stječe samu sebe na dva načina. Stječe se novcem, pisanom ispravom i općenjem. A samu sebe stječe otpusnim pismom ili smrću muža.²⁵ Veoma važan pojam za bračno jevrejsko pravo je i *ketuba*, a u nekim izvorima²⁶ se navodi i kao *kituba*. *Ketuba* je pisani vjenčani ugovor koji sadrži informacije o mirazu, o dijelu imovine koji ostaje ženi, te neki drugi podaci, odnosno, dogovori važni za zajednički, bračni život. Pisana je na aramejskom jeziku, obično na koži, bila je veoma često bogato ukrašena,²⁷ te je čitana na ceremoniji vjenčanja pod otvorenim nebom. Kao posebna ugovorna klauzula *ketube* može se dodati odredba o visini

18 Kidušin list 11.

19 Radovanović V., 32.

20 Učahu učitelji naši: Ako (sin) treba da uči Nauk i da uzme ženu, onda neka prvo uči Nauk, a zatim neka uzme ženu. Ali ako se ne može lišiti žene, neka onda uzme ženu, pa zatim neka uči Nauk. (Kidušin list 29/b)

21 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, 98.

22 *Ibid.*, 99.

23 Deretić N., 17.

24 *Ibid.*

25 Kidušin list 2/a.

26 Ganija H., *Bračno pravo i nasilje u porodici*, Univerzitetska hronika – časopis Univerziteta u Travniku, 121. Članak dostupan online na linku: <file:///C:/Users/xy/Desktop/8-13.pdf> (18. 9. 2022.)

27 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, 101.

novčanog iznosa ili druga imovinska korist koju je muž obavezan isplatiti ili predati u slučaju razvoda braka. Takvu klauzulu nazivamo *ikar ketuba*.²⁸

Posebnu vrstu braka, koju uočavamo u judaizmu, nazivamo levitratski brak i on predstavlja obavezu vjenčanja žene kojoj je muž umro za njegovog brata. *Levir* na hebrejskom znači djever i levirat predstavlja ostatke patrijarhalnog sistema. Ovaj brak se sklapao samo ako iza umrlog lica nije bilo potomaka i obaveza se odnosila isključivo na braću umrlog po ocu, preciznije, na najstarijeg brata među njima.²⁹ Cilj je bio očuvati porodicu, ali svakako i imovinu unutar te porodice.

Muškarci i žene u judaizmu nisu isti – stoga nemaju ni ista prava ni obaveze. Poslovi koje žena radi za svog muža su: žrvnja, peče i pere, kuha i doji svoje dijete, prostire mu postelju i obrađuje vunu.³⁰ Muževljeva ovlaštenja su podijeljena na deset obaveza prema ženi i četiri prava u odnosu na ženu.

Obaveze muža su sljedeće:

1. (da joj ne uskrati) opstanak, a to znači izdržavanje;
2. (da joj ne uskrati) odijelo, podrazumijeva adekvatnu odjeću;
3. (da joj ne uskrati) sezonu, obaveza stupanja u normalne seksualne odnose;
4. da je liječi u slučaju bolesti;
5. da je iskupi u slučaju da bude zarobljena;
6. da je sahrani u slučaju smrti;
7. da ostane u njegovoj kući po njegovoj smrti;
8. da se izdržava od njegovih prihoda, sve dane njenog udovištva, po njegovoj smrti;
9. da se njene kćeri, iz braka sa njim, izdržavaju, po njegovoj smrti, od njegove imovine – dok se ne zaruče i
10. da njeni sinovi, iz braka sa njim, naslijede i podijele svotu naznačenu u njenom bračnom ugovoru, povrh nasljednog dijela koji ih sljedi na osnovu podjele imovine između njih i sinova drugih očevih žena.

Četiri muževa prava u odnosu na ženu su:

1. da raspolaže njenom zaradom;
2. da raspolaže stvarima koje bi ona pronašla;
3. da uživa dividendu njene predbračne imovine;
4. da je naslijedi - ako ona umre za njegovog života, te da ima prednost pri nasljeđivanju pred svim drugim ljudima.³¹

Na koncu, kada sagledamo prava i obaveze obje strane, „proizlazi da su prava i obaveze vrlo precizno raspodijeljeni i raspoređeni – tako da niko nije podređen drugom više nego drugi njemu – odnosno: niko ne vlada drugim više negoli drugi njime.“³²

U judaizmu se izuzetno naglašava potreba za poštivanjem i ljubavlju između bračnih partnera i unutar porodice, pa tako: „Učaju učitelji naši: Tko voli ženu svoju

28 Svrača – Imamović A., *Koncept braka u islamskom, jevrejskom, engleskom i velškom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXI – 2018, 331.

29 Radovanović V., 41.

30 K'tuvot list 64.

31 Papo E., *Judaizam i ljudska prava*, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1998, 75.

32 *Ibid.*

kao sebe sama, a štuje je više od sebe sama, i tko napućuje svoje sinove i kćeri pravim putem, tko ih ženi i udaje na vrijeme, o njemu Spis kazuje: *I znat ćeš da je miran šator tvoj.*³³

Sedma Božija zapovijed glasi: „Ne čini preljube.“, a deseta: „Ne poželi kuće bližnjega svojega, niti išta što pripada bližnjem tvojemu.“ i iz ove dvije zapovijedi vidimo da je preljuba posebno omražena i kao takva zabranjena kako muškarcu, tako i ženi. U Talmudu se izričito navodi kako je drugova žena kao sam drug³⁴ i da ni u kom slučaju čovjek (a u judaizmu se terminom čovjek označava i muškarac i žena³⁵) ne smije pogledati tuđe. Na prethodno navedeno, oslanja nam se institut kopilanstva, koji možemo smatrati i kao mehanizmom prevencije od preljubničkih odnosa i zaštite privatnih odnosa. Koristeći izraz „kopile“ u pejorativnom smislu misli se na vanbračnu djecu, ali to jevrejskom pravu nije tako. Čak su vanbračna djeca potpuno zakonita, kao i djeca rođena u nezakonitom braku. „Kopilad su ona djeca koja su bila plod preljube udate žene sa drugim muškarcem, zabranjenih seksualnih odnosa – ili odnosa između ljudi koji se nikad ne bi mogli vjenčati – na primjer: dijete koje se rodilo iz odnosa između brata i sestre.“³⁶

Brak nema karakter svetog sakramenta, što je identično kao i u islamu, te ga je moguće razvesti. Razvod braka je lakše dobiti ako ste muškarac, a navodi se kako žena razvod može tražiti samo u ekstremnim situacijama.³⁷ Ipak, prema jevrejskim propisima razlozi za razvod braka mogu biti: obostrana želja za razvodom, dovoljno je bilo biti lično nezadovoljan, muškarac se mogao razvesti ako nisu imali djece tokom deset godina braka, žena se mogla razvesti od muža zbog zapostavljanja ako je zajednički život postao prazan i nemoguć, također žena se mogla razvesti u slučaju seksualnih problema muža, nasilničkog ponašanja, teškog oboljenja i sl.³⁸ Nevjerstvo muža u staro vrijeme nije bio osnov za razvod braka³⁹, ali je i žena u nekim slučajevima mogla tražiti razvod braka. Koncept je postavljen tako da muž daje razvod braka, a supruga/žena ga dobija. Vrlo često se za razvod koristi termin *get*⁴⁰, ali on preciznije označava tzv. razvodno ili otpusno pismo, a žena koja dobije

33 Verber E., *Talmud*, Narodna knjiga – Alfa, 2002, 272.

34 Avoda zara list 39.

35 Rabi Elazar reče: „Čovjek koji nema žene nije čovjek. Jer je rečeno: Muško i žensko stvori ih i nazva ih imenom čovjek.“ (Post 5, 2)

36 Prof. Rav Rikman 'I., *Pravo na privatnost i religijska prisila u jevrejstvu*. Vidi u: Papo E., *Judaizam i ljudska prava*, 186.

37 Ganija H., 121.

38 Radovanović V., 43.

39 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, 102.

40 Get je dokument, pisan i za muža i za ženu, ponaosob, u kojem su sadržani samo njihovi lični podaci, datum i mjesto izdavanja get-a, bez navođenja bilo kakvih razloga za ovakav postupak. Get, prema propisima, ne smije biti štampan, jer svaka životna situacija ima svojih specifičnosti. Činu razvoda, osim rabinskog suda, treba da prisustvuje pisar (sofer) i dva svjedoka. Pisar i svjedoci moraju da budu vjernici, a da međusobno ne budu ni u kakvom srodstvu, niti u srodstvu sa nekim od supružnika. Ako sticajem okolnosti nisu pronađeni odgovarajući svjedoci, članovi suda su preuzimali tu funkciju. Prije nego što će se pristupiti pisanju get-a, sud je morao da se uvjeri da je razvod pokrenut slobodnom voljom bračnih partnera. Također, imao je obavezu da pokuša da ih ujedini i pomiri, mada nije bio dužan da razmatra konkretne motive za raskid, niti finansijska pitanja. Vidi: Radovanović V., 44.

razvod naziva se *geruša*. Nakon razvoda braka muž može odmah sklopiti novi brak, a žena nakon tri mjeseca.⁴¹

3. Djeca u jevrejskoj zajednici i jevrejskom pravu

Kao što smo već ranije naglasili djeca u jevrejskoj porodici imaju posebno mjesto. Nemogućnost ostvarenja potomstva čak može predstavljati i osnov za razvod braka. Rađanje djece u judaizmu se doživljava kao poseban blagoslov i za to se vežu posebne micvot.⁴² Jedna od skoro općepoznatih obaveza Jevreja je obrezivanje muške djece, ali je specifičan razlog zbog kog se taj obred primjenjuje. *B'rit mila* (*berit mila*, *bris mile*) je obilježavanje pripadnosti savezu kojeg je Gospod sklopio sa praocem Avramom⁴³, iako dijete koje je rodila Jevrejka automatski pripada jevrejskom etnosu, bez obzira na to da li je obrezano ili ne.⁴⁴ Obrezivanje djeteta se vrši osmi dan po rođenju, ukoliko to zdravstveno stanje bebe dozvoljava. Običaj je da se na ceremoniji obrezivanja dječaku daje i ime koje će biti u skladu sa religijom. Ukoliko se rodi žensko dijete, njezino rođenje se objavljuje prvog petka uveče u sinagogi, poslije večernje službe i tada se obznanjuje njeno ime. Roditelji tada prisutnima daju posluženje.⁴⁵ Jedna od poznatijih micvot je *bar micva* koja podrazumijeva proglašenje punoljetstva jevrejskog dječaka koje se stiče sa trinaest godina i od tada je vjerski punoljetno i samostalno odgovara za svoja djela. „Krajem XIX stoljeća se u reformnim zajednicama uveo običaj da se i djevojčicama od dvanaest godina priređuje neka vrsta slavlja i ona postaje *bat micva*. Ortodoksne zajednice ni danas ne priznaju ovaj običaj, koji se ipak proširio u savremenom jevrejstvu.“⁴⁶

Zanimljiv je i običaj da se prvorodenoj djeci daje nadimak Buki ili Bohor za dječake, a za djevojčice Bukica ili Bohoreta. Dr. Eli Tauber navodi da se ovaj nadimak uglavnom koristio u samo krugu porodice, ali da nije mali broj onih koji su nadimak zadržali u svakodnevnom životu, pa su imali i priličan broj dokumenata sa nadimkom umjesto sa ličnim imenom. Za ovo je najpoznatiji primjer znamenita sarajevska književnica Laura Papo Bohoreta kojoj je pravo ime Luna i sva svoja djela je objavila čak sa dva nadimka.⁴⁷

41 Drino Dž., *Balkan – državnopravna historija*, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2018, 184.

42 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, 102.

43 *Ibid.*

44 Radovanović V., *B'rit mila – obrezivanje muškog deteta*, Životni ciklus - običaji kod Jevreja, Jevrejski istorijski muzej Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd, 2013, 20. Članak dostupan na linku: <https://jevrejskigitalnabiblioteka.rs/bitstream/handle/123456789/1337/RadovanovicBritMilaOCR.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (19. 9. 2022.)

45 Verber E., *Uvod u jevrejsku veru*, 104.

46 *Ibid.*, 105.

47 Tauber E., *Jevrejska prezimena sa posebnim aspektom na Bosnu i Hercegovinu*, Pregled- Časopis za društvena pitanja, Sarajevo, No. 1 (2014), 131. Članak dostupan na linku: <file:///C:/Users/xy/Desktop/mirzac-eli-tauber-jevrejska-prezimena-sa-posebnim-aspektom-na-bosnu-i-hercegovinu.pdf> (20. 9. 2022.)

Djeca imaju obavezu poštivanja svojih roditelja koja je eklatantno navedena u petoj Božijoj zapovijedi. Pomenuta zapovijed čini prekretnicu između prethodne četiri koje govore o Bogu i preostalih pet koje su posvećene međuljudskim odnosima. „Pri prvom čitanju čini se da se odnosi samo na obiteljske odnose; djeca trebaju poštivati svoje roditelje. No, odnosi se i na prenošenje vjere u Boga na sljedeće generacije. Danas, kad se obrazovanje uvelike izvodi izvan obitelji, zapovijed služi kao ozbiljan podsjetnik, ne samo na potrebu za skladnim obiteljskim životom, već i na odgovornosti s poštovanjem za vjersko obrazovanje koje ovisi o roditeljima i djeci.“⁴⁸

4. Zaključak

Može se zaključiti da pojam jevrejske zajednice u jevrejskom pravu uveliko korespondira pojmu porodice u drugim religijama uz određene specifičnosti koje pojmu bračnog zajedništva daju jednu savremeniju dimenziju. Kako je u radu i predstavljeno, jevrejsku porodicu čine muškarac (suprug) i žena (supruga) koji trebaju biti dovoljno stari za sklapanje braka i da je potrebno da prođu bračnu proceduru koja se ogleda u provodadžisanju, vjeridbi i samom sklapanju braka. Krvno i tazbinsko srodstvo predstavlja bračnu prepreku uz izuzetak instituta levirata u kom se udovica udaje za svog najstarijeg djevera i to je specifikum u okviru judaističke porodice. Vidljivo je da obje strane u bračnoj zajednici imaju prava i obaveze, ali da je brak ipak moguće razvesti uz određene uslove što predstavlja jasnu razliku u odnosu na kršćanstvo gdje je brak okarakterisan kao sveti sakrament.

Kroz analizu i tumačenje procesa sklapanja braka i rađanja djece pokazano je da porodica u jevrejskom pravu predstavlja fundament očuvanja jevrejske religije. Također, činjenica da se prema jevrejskom pravu pripadnikom ili pripadnicom judaizma postaje rođenjem od majke jevrejke dodatno akcentira važnost i specifičnost instituta porodice u jevrejskom pravu. Pokazali smo da za Jevreje brak nije ostvario svoju svrhu ukoliko u njemu nema potomstva, pa se tako priličan broj micvota odnosi na rađanje djece. Koliki značaj ima porodica u jevrejskom pravu pokazuju i činjenica da se tri Božije zapovijedi date na Sinaju odnose na porodične odnose i prema tome zaključujemo da se judaizam ili jevrejstvo kroz stoljeća odupire izazovima vremena i društvenih okolnosti zahvaljujući koherentnoj i na etičkim i vjerskim osnovama povezanoj porodici.

48 Web stranica: Biblijski institut Zagreb, <https://www.bizg.hr/deset-zapovijedi/> (20. 9. 2022.)

FAMILY IN JEWISH LAW

Summary: Given the extremely strong importance of family and family relationships within each of the monotheistic religions, the author will put an emphasis on the concept of family within the oldest monotheistic religious law, which is Jewish law.

Using the method of analysis, comparison and dogmatic method, the specifics of marriage are pointed out with special reference to the institution of parenthood in Jewish law. Furthermore, the paper deals with the question of the structure of the marriage union in Judaism and the way it is formed, the obligations of the spouses, the question of whether it is possible to divorce a dysfunctional marriage union, and the implications of the solutions contained in the legal sources that regulate these issues.

The paper tries to confirm the premise that the institution of the family in Jewish law is the backbone of Judaism, regulated normatively and by the rules of customary law.

Key words: Jewish law, family, Judaism, unconventional forms of family